

Լ. ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ Վ. ԶՈՂՐԱՊԵԱՆԻ ՇՈՒՐՋ

Ա՜— Գեհ. Հ. Երեմ. Ծ. Վ. Արշակունի

Սիրելի Հայր,

Զօհրապեան Հ. Յովհ. Վարդապետի մահուան Դարադարձի յիշատակին համար, տարւոյս Յուլիանի Դեմոսթենի «Կոլլեկտ» շաբաթաթերթին մէջ (էջ 750-751) հրատարակած փանագի գրութիւնն ուշադրութեան արժանելով, բարեհաճած էիք՝ Բագմակիցի Յուլիան-Օգոստոս միացեալ թիւին մէջ (էջ 247-251) ներկայացնել այդ առթիւ կարգ մը «Պատմական ձյուզմներ», որոնց համար պարտականութիւն ինձ կը համարիմ անկեղծ շնորհակալութիւններս յայտնել Ձեզ հրապարակաւ, որովհետեւ Ձեր այդ ձյուզմները բաւական լոյս կը սփռէին որդացեալ Վարդապետին կեանքի մութ մասցած կէտերու մասին:

Շնորհակալութիւններ նաեւ՝ անիւն համար շարադրած Ձեր գովաբանութիւններուն համար, (զորս չէիք վարանած մեղադրանքներով ալ համարել) և կը խնդրեմ՝ որ թոյլ տաք ինձ հազորդել Ձեզ շարք մը կարեւոր տեղեկութիւններ, զոր նորագոյն պրպտումներով ձեռք բերել չանցի մղուելով Ձեր Պատմական ձյուզմներէն: Եւ սկսիմ իմ մեղքերէս, որոնք պատճառ ու թելադիր եղած են Ձեր անշնչափ շահեկան աշխատութեան:

Առաջինը՝ Հ. Զօհրապեանի ծննդեան քուակներ, որուն համար ըսած էք՝ թէ «1756» թուականն է, ոչ թէ 1765ը՝ ինչպէս զրած էի ես:

Ս. Փրկչեան Ազգ. Հիւանդանոցին 1905ի ընդարձակ Օրացոյցին մէջ (էջ 78), Հրանտ Ասատուրի պատրաստած ժամանակագրական տեղեկութիւններէն քաղած էի գայն, զի գրուած էր՝ «Մայիս 8¹, 1829: Վերապայի մէջ կը մնանի «Յովհաննէս Վարդապետ Զօհրապեան, Վենիս» տիկին Միսիրաբեան, որուն գլխաւոր աշխատութիւնն է, Աստուածաշունչի նշանակաց «Բարգմանութեան ձյուզմները հրատարակուած» մը 1805: Երևան էր 1765 »:

Ձեր նշանակած «1756» թուականը ճիշդ է այս, և կը դիտեմ, թէ Օրացոյցին մէջ ներկայացուած՝ անկական տաղադրական սխալ մ'է. և թէ Հ. Զօհրապեանի բուն ծննդեան թուականին 5 և 6 թուանշանները Օրացոյցի Տպարանին մէջ տեղեկու փոխանակութիւն ունեցած են, և

1. Յանդեր տարւան Օրացոյցին մէջ այս ամսաթիւը Ձեզ գրուած է:

ես ալ՝ այդ պատճառաւ գործած եմ սխալութեան մեղք մը, որ կարծեմ թէ արժանի է քաւութեան:

Երկրորդը՝ և մեծագոյնը մնալիս, Հ. Զօհրապեանի անձին վերագրած, և կենդանութեանը իրմէն շարադրուած համարելով հրատարակած Տպակագիրն է, բայց՝

Սիրելի Հայր, եթէ Դուք իմ տեղս ըլլայիք, ուրիշ ի՞նչ կերպ պիտի գտնէք այդ Տպականագիրը, երբ տեսնայիք թէ՛ ատոր համար հայազէտն ձերէնիդ Մազլէն իւր հրատարակած «Catalogue des Manuscrits arméniens et géorgiens de la Bibliothèque nationale de Paris» գրքին մէջ (էջ 152), Փարիզու Ազգ. Մատենադարանին այդ 294 թիւը կրող Զնադրին պարունակած 39 Նիւթերուն ամենէն վերջինին համար ծանօթագրած է՝ «Epitaphe de Zohrab, en vers, composées par lui-même» այսինքն՝ 'Տպականագիր Զօհրապի, ռուսաւոր իրմէ իւր շարադրուած', և գիտցէք թէ ձր. Մազլէն այդ տեղեկութիւնը քաղած է Ազգ. Մատենադարանին հին մէկ Հայ-Զեռագրացուցակէն, զոր ժամանակին պատրաստած է հոգեբ. Հ. Սուքիաս Պարոնեան:

Ես 1925ին հարցափորձեցի Մազլէնը այս մասին. գոհացուցիչ բացատրութիւն մը չկրցաւ տալ ինձ և ես՝ լուսաբանուելու համար դիմեցի այն տանն մեր սիրելի Հ. Վարդան Հաջունիին, որ իւր 1 մայիս 1925 թուակիր նամակով կու տար հետեւեալ պատասխանը.

«Սիրելի բարեկամ տղթ. Վ. Թորգոմեան: Ապրիլ 10ի Ձեր նամակին ուշացայ պատասխ. խանել, որպէս զի կարենամ Հ. Զօհրապեանի «յիշատակարանաց մասին ունելի որոշ բան մ'ը» սել. մեր Զեռագրաց ցուցակին մէջ իւր ա. «նումբ» ուր և է գրութիւն չ'գտայ, և զուլիս է բռնկած գանազան զբաղումներով, որ այս չըր. «շահիս կը շրջապատեն զիս, չ'կրցայ ցարդ աչք» մը տալ ուրիշ հրատարակութեանց, որպէս զի «կարենամ հետեւաց մը հանել, հետաքրքիր մը» ձաւոր ապագային կը թողում այդ խնդրը»:

«Ձերդ սիրով՝ Հ. Վ. Հաջունի»:

Եւ Հ. Հաջունին անկէ ի վեր չկրցաւ զբաղել իմ խնդրանքով:

1927 Ապրիլին (Աւագ շաբթու) երբ բաղդ ունեցայ վերստին այցելել Ս. Ղազար, ուր գտած իմ Զեմը ընդունելութիւն ամենաքաղցր յիշատակներ թողած է սրտիս մէջ, ուղեցի որ ես անձամբ քաղէի փնտռած տեղեկութիւններս, բայց Վանքի Դիւանը անմիջեանապէս եղաւ ինձ, եկեղեցական մեծ արարողութիւններու աղազաւ:

Ուրեթն ճարահատ, քանի որ ինձ նպատակ ըրած էի յիշատակել Հ. Զօհրապեանի մահուան հարկւրամիակը, ստիպուեցայ նոյնութեամբ ընդգուծելի՝ Հ. Ս. Պարոնեանէ Մազլէոյի ժառանգութիւն անցած տեղեկութիւնք և հաստատութիւն գտածս Հ. Զօհրապեանի ինքնատապանագիրն էր, մաշուանդ որ՝ անուն մը չունէր, Հ. Զօհրապեանի գրողն էր, և տեղ տեղ ալ աւրուած ու սրբագրուած, ինչ որ ապացոյց է թէ իրեն հեղինակութիւնն էր այն։

Գոհ եմ, որ այսպէս՝ ես պատճառ եղայ, որպէս զի Ղուգ ստուգութիւնը երեան բերէիք, բայց ներեցէք ինձ հարցունել, թէ Տապանագրին՝ Հ. Թովմաս Վ. Պուգախճեանի՝ գերեզմանին վրայ գտնուած ըլլալը ցոյց տալով, Ղուգ խնդիրը լուծուած կրնա՞ք համարիլ. ես կ'ըսեմ՝ Ոչ։

— Զեր գրութիւնը կարդալէս յետոյ անմիջապէս գացի Bibliothèque Nationale և հոն տարիէ մը ի վեր փոշինեցու մէջ ներհող ու Հ. Զօհրապեանի անունը կտող Զեռագիրները՝ բոլորն ալ դուրս հանել տուի, և աչքէ գանձող անցուցի այդ Տապանագրին հանելուկը կարենալ լուծելու։ Եւ ահա թէ ինչեք գտայ։

Բարեկիշատակն Հ. Զօհրապեան, Մատենադարանի նուիրած է՝ իր մահէն երեք տարի առաջ 1826ին, ինք կտոր Զեռագիր իւր իսկ հատիկ հատիկ գրովը ընդօրինակած, որոնք կը կրեն՝ 159, 204, 207, 237, 238, 284, 294, 295 և 317 թուահամարները, ասոնք ունին Յիշատակարանն, ներ գորս պատշաճ կը համարիմ արտագրել, ինչպիսի լուսաբանելու համար։

Առաջինը՝ (թիւ 159) փիղոնի ձառերը, ունի սա Յիշատակարանը,

« Զմատենան ճառիցն փիլոնի իմաստասիրի, « հայկական նախնի թարգմանութեան, զայնու « ցիկ՝ որոց յունական սկզբնաղբիք անհետ եղեալ « պակասին այսոր. ես՝ Յովհաննէս վարդապետ « Զօհրապեան՝ հաստատարիմ և աշաւորչ հոգո « զութեամբ ընդօրինակեցի ի թագաւորական « գաղափարէն իլվովայ, զոր և բնդ այլուս ևս « զարափար համեմատեալ՝ գտարեւրութիւնս « նշանակեցի ի լուսանցսն։ Պատրաստեալ իմն « և զայն ի թարգմանութիւն լատինական յետ « Քրիստոսի ինչն իւսերեայ, զոր արարի գործակ « ցութեամբ Տ. Անգղոս Մայի։ Այլ խափանարար

1. Արդեօք Պուգախճեան,

Զ. Գէորգ Պալատեցին՝ Տէր Եղիշաննէսեան ալ կը կըլուսէր։

« առթից ի վերայ հասեալ արգիլին զտորայս « գործադրութիւն, շատացեալ իմն արդեանս նո « վին ևեթ ծանօթաբանութեամբ, զոր յամին « 1816 զառաջինն անդ հրատարակեցաք ի Մի « Ղիդլան՝ հանդերձ մակագրութեամբ և սկզբնա « ւարութեամբ անցնիւր ճառից »։

Երկրորդը՝ (թիւ 204) Եւսերիոսի Ժամանուկագրութիւնն է, զոր մեծանուն Գէորգ Պալատեցին՝ 1793ին գրած է և նուիրած է Մխիթարեան Միաբանութեան Հ. Զօհրապեանի միջոցաւ, սա ալ Ս. Ղազար զայն փոխադրած է 1794 Ղեկ տեմբերին և անկէ իրեն համար ընդօրինակութիւն մը ըրած է 1815ին և զայն նուիրած ապա փարիզու Ազգ. Մատենադարանին, Մէջը կայ չորս Յիշատակարան, որոնց առաջինը՝ Գ. Պալատեցին գրածին ընդօրինակութիւնն է, երկրորդը Ս. Ղազարի վանքին կողմէ գրուածին, իսկ երրորդը ու չորրորդը՝ Հ. Զօհրապեան ինքը շարադրած է. աւասիկ ասոնք,

1.

« Փոխադրեցաւ աղիւս մատենան բարեպաշտ « անուն մատենագրին ի հին մագաղաթեայ բո « լորագրի ստույգ և պատուական օրինակէ միող « ըստ ամենայնի յար և նման բուն գաղափարին, « զգուշացեալ մինչև ի նշանակեցսն և ի խնց « խեղեփս նորին. և եղև զընթիւնն այսր մա « տինի ձեռամբ Գէորգեայ նուաստ զպրի, ի կոս « տանդինուպոյիս քաղաքի, ի թուականիս Հայոց « ՌԴԻԲ. և յամի Տեառն 1793 յունիսի ժա. ի « վայելս հնազէտ վերծանողաց »։

2.

« Յիշատակ է նորին բազմադիւն գրի՝ տի « րացու Գէորգեայ Տէր Յովհաննէսեան², զոր « բերեալ հասոյց առ մեզ. Վ. Հ. Յովհ. Վարդ « ղապետն մեր Զօհրապեան՝ յամի 1794 ՌԴԻԲ. « ի Գեկտ. 25 »։

3.

« Զառաջիկայ գաղափար մատենին առ ի զգու « շութիւն պահպանութեան ազնուական գործոյս, « զոր վաղ ուրեմն սկսեալն էի ձեռամբ իմով « փոխագրել ի վերոյգրելոյն յառանձին պէտս « իմ, ի 1815 յունվար 13, աւարտեցի, ճշգրիտ « խնամով հաւատարմութեան անդրէն համեմա « տեալ ընդ նախագծին։ Եւ ի սմանէ ձեռնա

« մուխ հղէ աննէլ զլատինական թարգմանու-
« թիւն նախկին տպագրութեան Մէդիոլանու ի
« 1816 թվին »: 8. Վ. ԶՕՀՐԱՊԵԱՆՔ

4.

ՅԻՇԱՅԱՍԵՐԱՆՔ

« Յամին 1826 և ի թուին ՌՄՂԵ. զտոյն զայս
« յինէն աշխատասիրեալ ճշգրիտ գաղափար ժա-
« մանակագրին Եւսեբեայ՝ արժան համարեցայ
« նուիրեալ զետեղել ի տիեզերահռչակ պիտոնի
« մատենադարանին փարիզացոց, առ պաշտօ-
« նա վարու թեամբ Տեառն Աբէլի Ռէմուզայ, յան-
« կորուստ պահպանութիւն անդր ընդ այլ գեր-
« ընտիր մատենան, առ ի հաւատարիմ ստու-
« զաբանութիւն հնախնդիր բանասիրաց առ յա-
« պայս »: 8. Վ. ԶՕՀՐԱՊԵԱՆՔ

**

Երբորդը՝ (թիւ 207) Խորենացիին Պատմու-
րիւնն է, լատիներէն թարգմանութիւնը հայերէն
բնագրովը տպուած, որուն մէջերը Հ. Զօհրա-
պեան շատ մը սրբագրութիւններ կատարած է,
և տեղ մ'ալ զրած է երկուսուն ոտանաւոր մը առ
Մեծն Նաբուլէոն, սապէս,

ՎԵՐՏԱՌՈՒԹԻՒՆ

Ի ՆՈՐԱՊՈՍԵՐ ԽՐԿՆԱՅԱՆ ՔԱՂՂՈՑ

« Ընտրեալ ի բիւրուց՝ դիւցազն յաղթական,
« ի յէն կարգեալ՝ առաջնորդ մարդկան.
« Վանեալ սարսեղոյ՝ զՅիւսիս համայն,
« Անվկանդ ազգին՝ վեհ գաղղիական.
« Նոյն ըստ արժանի՝ ի վարձ վատակման,
« Ամբարձաւ յաթո՞ռ՝ ինքնակալութիւն,
« Յոյս բարի տրեալ՝ տո կոչման իւր անուան
« Լինել բարեմասն՝ համաշխարհական »:

Ոտանաւորին ներքեւ՝ Հ. Զօհրապեան գրած
է նաև հետևեալ տեղեկատու տողերը,

« Զայս ոտանաւոր շարադրեալ յինէն՝ հան-
« դերձ գաղղիական թարգմանութեամբ ծրարեալ
« ի թուղթս որ առ մինսն ինքնեւ, և Նօէլն
« վերատեսուչ գրականութեան Գաղղիոյ, առա-
« ճիւղ մօնսիւծ Սանսօնն ի փարիզ ի յունիսի
« 20, 1804 »:

**

Զորբորդը՝ (թիւ 237) Տիեզերական Պատմու-
րիւնն է, շարադրած է զայն ինքն իսկ Հ. Զօ-
հրապեան, և մէջը երկու տեղ արձանագրած է՝

1.

« Յամին 1793-94 ի պարապօրդութեան ի կ.
« Պօլիս, ձեռնարկի կազմել զայս տեսութիւն հին

« և նոր պետութեանց աշխարհի, այլ ոչ ժամա-
« նեալ ի լրումն՝ թողի անկատար յայլու՞մ դի-
« պող ժամանակի ի զլուխ հանելոյ եթէ յաշո-
« ղեցի »:

2.

« Պատեիք համարէն թագաւորութեանց աշ-
« խարհի, ի սկզբանէ մինչև ցլախճան 18րդ
« դարու, հաւաքեալ ի վաւերական մատենից և
« շարագրեալ Տեառն Յովհաննու Վարդապետի
« Զօհրապեան ի պարապօրդութեան ի կոստանդ-
« նուպօլիս, իւրումն ծննդեան մայրաքաղաքի,
« առ 1793 թուականաւ »:

**

Հինգերորդը՝ (թիւ 238) Ս. Լուսաւորչիկն
Պատմութիւնն է, որուն առաջին երեսին վրայ
կը կարդանք,

« Վարք և Պատմութիւն Սլոբոյ Հօրն մերոյ,
« Գրիգորի Լուսաւորչի, համառօտեալ յԱզա-
« թանգեղոս գրոց, ի բարբառ աշխարհային և
« պէտս ուսմիկ ժողովրդականաց հայկաստն ա-
« զինս: Յաշխատասիրութենէ Տեառն Յովհան-
« նու Վարդապետի Զօհրապեան կ. Պօլսեցոյ,
« ի մայրաքաղաքս ի փարիզ. Թվ. ՌՄՂԳ. 1825 »:

**

Վեցերորդը՝ (թիւ 284) Ներսէս Կոյսեցիի Ողբ
Եկեղիոյնն է՝ որուն վերջը գրուած կը կարդանք,
« Կատարեցան Ողբն Եղեւորոյ, ստացեալ Տեառն
« Ներսիսի Կլայեցոյ կաթողիկոսի Հայոց, ըն-
« տիր ձեռագիր գաղափարէ օրինակեալ, յամ
« Տեառն 1779 ի մայիսի 18, աշխատասիրեալ
« ձեռամբ իմով Յովհաննիսի Վարդապետի Զօ-
« հրապեան, ի մանկութեան ելով տիս, և յետոյ
« ուրեմն յամին 1820, յամենան ապրիլի, հա-
« մեմատեալ ընդ օրինակ փարիզու ի թիւն
« 130 A. »:

**

Եօթներորդը՝ (թիւ 294) Լէմպերիկի և Թրիէտի
Հայ վանքերուն մէջ գտնուած ձեռագիրներուն
ցուցակն է, որուն վերջավերջին էջին վրայ է
խնդրոյ առարկայ Տապանագիրը, զոր գրած է Հ.
Զօհրապեան և անմիջապէս ներքեւ ալ՝ « Առածք
Արիստոտելի ի Գորցն Լաբրատուսի » վերնագրով
նշանակած է հետեւեալները.

« Արմատք գիտութեանց դառնք են, բայց
պտուղն նորա քաղցունք »:

« Նոյն գանազանութիւն է ի մէջ իմաստնոյ և
տգէտի, որ ինչ ի մէջ կենդանի մարդոյ և
դիւր նորին »:

« Բարեկամութիւնն է իբր մի հոգի յերկուս մարմինս բնականաւ »

« Գիտութիւնն զայ ի գարդ ի յաշողութեան, և ի միջթարութիւն ի ձախողութեան »

« Փիլիսոփայութիւնն ուսուցանէ առնել կամաւորապէս զայն, զոր այդք առնին ակամայ »

* *

Ութերորդը՝ (թիւ 295) վենետիկի վանքը գտնուած գրագիրներուն պարունակած Յիշատակարաններուն հաւաքածոյն է, վերնագիրն է՝

« Հաւաքումն Յիշատակարանաց գրագիր մաւ »
« տնից, որք գտանին ի վենետիկ ի վանս »
« Սրբոյն Ղազարու »

Այս աշխատութեանը մէջ, 27 հատ ձեռագիր Աւետարաններու Յիշատակարանները խնամով ընդօրինակած է Հ. Զօհրապեան, և ամենէն վերջի էջին վրայ ալ գրած է.

« Յամին 1814, ի պարագորդութեանս ի վեւեանիկ, խորհեցայ կազմել զհաւաքումն յիշատակարանաց բովանդակ գրագիր մատենից, որք գտանին ի Գալուստան անդ Սրբոյն Ղազարու, թուով իբր 860. զոր սկսեալ յԱւետարանագրոցն և աւարտեալ, Յնացելոցն ոչ ժամանեցի, այլ զբաղում պարագութեան բարւոյնալ ի վերայ իմ »

* *

Իններորդը՝ (թիւ 317) Զանազան ընդօրինակութիւններ պարունակող տետրակ մ'է, որուն վերջըները թերթին վրայ Հ. Զօհրապեան կարգաւ նշանակած է, Ս. Ղազարի մամուլէն 1818-1822 տարիներու ընթացքին լոյս տեսած զբրուանդներն, թուով 19 հատ :

* *

Արդ՝ այս ինը Զեռագիրներու մասին առանձին խորհրդածութիւն ուրիշ պատե՞լ առնելով, անոցմէ միայն 204 և 237 թուահամարները կրողներուն Յիշատակարանները նկատի առնելով՝ կ'ըսեմ թէ՛ քանի որ Հ. Յովհ. Զօհրապեան 1793-1794 թուականին վ. Պօլսի կը գլուհէր, հարկաւ ներկայ եղաւ Հ. Թովմաս վ. Պապիւրեանին վախճանման, որ տեղի կ'ունենար՝ ըստ ձեռ յայտարարութեան՝ 14 Ապրիլ 1793ին, Համաձայն այս հաւանականութեան, կարելի է՞ ընդունել, Հ. Յովհ. Զօհրապեան իւր Միաբանացին թարգման յետոյ՝ անոր յիշատակին համար ուզեց պարտաստել Տապանագիր մը, որուն նախափորձը եղած ըլլալ կ'ենթադրեմ այն

Սրբագրութիւնը, զոր կը գտնենք 294 թիւ Զեռագրին վերջը, իմա՞ Յուցակին Զեռագիրներուն, զորս Հ. Զօհրապեան 1791ին լեհաստան կատարած ճամբորդութեանը միջոցին գտած էր լէւալէրկի ու թրիէստի Հայ վանքերուն մէջ և գտնոնք Ս. Ղազար փոխադրած :

Եւ ահա ես այսպէս կրնամ լուծուած համարել հանդոյցը ՏԱՊԱՆԱԳՐԻՆ, զոր Հ. Զօհրապեան իննը համարելու մեղքը գործած էի, հետեւելով Ֆր. Մալլէէի գրածին, զոր յայտնեցի յառաջագոյն, և ի մոռ ունենալով մանաւանդ, թէ քիչ է՞ թիւը նշանաւոր անձերու, որոնք ի կնիւյաւնութեան զրի առած են իրենց ապագայ շիրմագիրը կամ տապանագիրը :

Բայց թողունք այս կէտը և ձեռք տանք իրարու՝ ընդունելով, թէ Հ. Զօհրապեան հեղինակը եղած է Հ. Թովմաս վ. Պապիւրեանին Տապանագրին, զոր հրատարակած էք եղբի Յ. Փալաւազեանի Միջոցին մէջ և ես կ'անգիտանայի արդարեւ :

Գալով Հ. Գար. Զարպանէլեանի գրածներուն, ինչպէս կրնաք ենթադրել թէ ալլի չ'իմ անցուցած և այդ ենթադրութեամբ զիս մեղադրելու կ'ըլլաք. Հ. Զարպանէլեանի գիրքը ու զբրքերը միշտ ձեռքին տակն է, կարդացած եմ տուած տեղեկութիւնները, բայց զանց ըրած էի զանոնք, որովհետեւ նպատակս Հ. Զօհրապեանի կենսագրութիւնը ներկայացնել է՛ր. թերեւս այդ ալ ընել յանդգնէի, եթէ խորած տեղեկութիւններս լիովին ինձ հասնէր ժամանակին :

Այլ ես ուրախ եմ որ ինձ հետ կը ձայնակցիք մոռացութենէ դուրս հանելու Հ. Յովհ. Զօհրապեանը, այդ տաղանդաւոր Միջթարեան վարդապետը, ուրուն ինչ աստիճանի հմուտ, վաստակասէր ու ազգասուէր գրիչ մ'ըլլալուն պերճախօս վկաներն են այն Զեռագիրները զորս նուիրած է նա քաղաքիս Ազգային Մատենադարանին :

Ձեր գրութենէն կը սորվիմ թէ Հ. Յովհ. Զօհրապեանի մահուան հարկաւրաճակին հետ, անոր քահանայական ձեռնագրութեան (1779) հարկաւր յիշմամբանի ալ կը լրանայ այս տարի. մաղթելի է՝ զի Ս. Ղազարի Միջթարեան համանի հատատութեան ծոցէն նոր Զօհրապեաններ վերընծիւղին ի փառս և ի պարծանս մեր նահատակ Պապիկ

ՏՈՐՔ. ՎԱՆԱՎԱՅ Գ. ԹՈՐԳՈՍԵԱՆ

1. Իրական Բազմազան մէջ հրատարակած ըլլայից, և անկասկած զայն պիտի գիտնայիք :